

обумовлюють об'єктивну необхідність посилення державного регулювання аграрного сектора економіки. Перша група факторів пов'язана з особливостями ринку та вадами ринкового саморегулювання, друга – з особливостями сільського господарства як галузі та її роллю і місцем в економіці держави, а третя – з особливостями сільського господарства України, його місцем в економіці країни і житті народу. Посилення регулюючих функцій держави та пріоритетність державного регулювання над ринковим дозволить забезпечити більш впорядкований системний характер трансформаційних перетворень. Крім того, це не має на меті згортання ринкових перетворень, розширення суто адміністративного втручання держави в економіку чи підміну процесів ринкової самоорганізації. Необхідно спрямовувати державну політику на оптимальне і збалансоване поєднання державного регулювання і ринкового саморегулювання.

Література

1. Білик Ю.Д. Економічні проблеми агропромислового комплексу в умовах формування ринкових відносин. – К.: «РІЦ УАННП», 1997. – 2000 с.
2. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектора: інституційні засади. – Чернівці: Рута, 2006. – 344 с.
3. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С.3-12.
4. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. І.Р. Михасюка. – Львів: «Українські технології», 1999. – 640 с.
5. Могильний О.М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – 490 с.
6. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки в АПК: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 339 с.
7. Чухно А.А. Перехід до ринкової економіки. – К.: Наукова думка, 1993. – 276 с.

Надійшла 14.03.2010

УДК 005.22:330.142.2:502.17

О. В. КЛІМЕНКО

Сумський державний університет

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕТАПАХ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Досліджено наукові підходи до трактування поняття «екологізація». Виділено основні види інструментів екологізації інвестиційної діяльності: примусові, заохочувальні. Згруповано інструменти екологізації інвестиційної діяльності на етапах її реалізації.

Investigational scientific approaches to interpretation of concept of ecologization. Such basic types of instruments of ecologization of investment activity are selected: forced, encouraging. The instruments of ecologization of investment activity are grouped on its implementation phases.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, екологізація, екологічна безпека, екологічні платежі та штрафи.

Постановка проблеми. В основі сучасної світової фінансової та екологічної кризи лежить одна і та сама причина – нерациональне використання ресурсів. Для збереження екстенсивного, техногенного та інноваційно спрямованого розвитку з кожним роком необхідно виділяти все більше коштів у галузі, які інтенсивно експлуатують природу. Інвестиційна діяльність має у своєму розпорядженні істотний потенціал для подолання екологічної кризи.

Останнім десятиріччям відповідно до концепції сталого збалансованого соціально-економічного розвитку усе більшого поширення набувають підходи, пов'язані з екологізацією усіх сторін суспільної діяльності, впровадженням сучасних механізмів та інструментів екологізації та забезпечення екологічної безпеки різних видів економічної діяльності.

Екологізація інвестиційної діяльності створює основу теоретичного осмислення екологізації економіки України в цілому. Екологізація економіки України (в рамках концепції сталого розвитку) є невід'ємною умовою швидкої інтеграції нашої країни у світову економіку, що вимагає визначення перспективних напрямів вкладання інвестицій у формування конкретних механізмів забезпечення екологізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідження економіко-екологічних проблем з екологічного інвестування та пов'язаних з ним видів економічної діяльності вагомий внесок зробили українські вчені, зокрема Н.М. Андрєєва [1], І.О. Александров, Б.В. Букринський [2], О.Ф. Балацький, В.В. Горлачук, І.Г. Гречановська, Б.М. Данилишин [3], В.Г. Ковальов, О.О. Лапко, Л.Г. Мельник, С.В. Мішенін, В.А. Паламарчук, В.М. Степанов, О.В. Садченко, С.К. Харічков [4]; важливий внесок у розвиток

загальної теорії інвестиційної діяльності таких науковців, як Ю.В. Бажал, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, І.І. Грузнов, В.І. Захарченко, С.М. Козьменко, О.Є. Кузьмін, С.І. Рассаднікова [5], М.Г. Чумаченко та ін.

За всієї значущості отриманих ними результатів потреба в дослідженні екологізації інвестиційної діяльності далеко ще не вичерпана і не втрачає своєї важливості й актуальності. Недостатньо розроблені питання вибору інструментів екологізації інвестиційної діяльності на етапах її реалізації.

Метою дослідження є розроблення пропозицій щодо вибору інструментів екологізації інвестиційної діяльності на етапах її реалізації. Для її втілення поставлені завдання: проаналізувати основні наукові підходи до трактування поняття «екологізація», обґрунтувати необхідність використання інструментів екологізації інвестиційної діяльності на етапах її реалізації, розробити науковий підхід до вибору інструментів екологізації залежно від впливу на природне середовище.

Вклад основного матеріалу. Подолання несприятливих тенденцій у сфері природокористування неможливе без вкладання науково обґрунтованих інвестицій, спрямованих на досягнення поставлених цілей і завдань екологічно безпечного економічного зростання [6].

Сучасний інвестиційний клімат в Україні не стимулює вкладання реальних інвестицій, які забезпечили б ресурсно-екологічну безпеку та раціональне природокористування. Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища (у фактичних цінах) за 2006-2008 роки характеризується такими даними (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка інвестицій в основний капітал на охорону навколишнього природного середовища у 2006–2008 рр. [7]

	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн грн, у тому числі капітальні інвестиції,	7366,6	9691,0	12176,0
з них:	2194,2	3080,7	3731,4
- капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення	354,7	517,0	809,4
- поточні витрати	5172,4	6610,3	8444,6
Частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів Держбюджету, %			
- у капітальних інвестиціях	10,3	9,7	19,0
- у поточних витратах	1,8	2,2	2,4

Формування сучасної екологічної політики держави потребує термінового запровадження нових принципів і підходів та дієвих заходів, спрямованих на інтеграцію екологічної складової у всі галузі економіки та сфери діяльності, з метою збереження невиснажливого використання та відтворення природних ресурсів, з урахуванням процесів глобалізації економіки, розвитку в країні ринкових відносин, виконання положень низки міжнародних зобов'язань України в галузі охорони навколишнього середовища.

Під час формування конкретних механізмів забезпечення екологізації української економіки дуже важливим є категоріальне осмислення процесів екологізації економіки, які повинні вписуватися в сучасну концепцію сталого розвитку.

Основні наукові підходи до трактування поняття «екологізація» автором надані у табл.2.

В економічній літературі дають різні трактування змісту понять «екологічні інвестиції», «інвестиції природоохоронного призначення», «ресурсозберігаючі інвестиції», «екологічно орієнтовані інвестиції», «екологізація інвестиційної діяльності», «екологічна інвестиційна діяльність».

Зокрема, А.Гойко, досліджуючи процеси фінансування природоохоронних заходів, відзначає деякі їх особливості: «1) будучи ресурсом індустріальним, вони спрямовані на збереження природних ресурсів;

2) бажаним ефектом для них є попередження виникнення збитку у сфері природокористування» [8].

Подібної точки зору стосовно природоохоронних капіталовкладень дотримуються також Б. Губський [9] та М. Іванова. Остання при цьому зазначає: «Використання терміну «інвестиції оздоровлення навколишнього середовища» дає лише непрямую його характеристику, дані капіталовкладення повинні передбачати здійснення заходів, спрямованих на відновлення природного середовища або зниження рівня забруднення навколишнього середовища на діючих підприємствах» [10].

Під екологізацією інвестиційної діяльності Н.М. Андреева [1] розуміє комплексний і системний процес екологічного перетворення (процес постійного екологічного вдосконалювання) інвестиційної діяльності, спрямований на зниження екодеструктивного впливу сфери виробництва, обігу, споживання, основним пріоритетом якого є повсюдне впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Процеси постійного екологічного вдосконалювання, які закладені в основу екологізації інвестиційної політики, можуть бути забезпечені тільки в рамках інноваційної екологічної політики, реалізованої на державному рівні.

Основні підходи до трактування поняття «екологізація»

Поняття	Зміст	Автор
Екологізація	Процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів та умов поряд з поліпшенням або хоча б збереженням якості природного середовища на локальному, регіональному та глобальному рівнях	Реймерс М.Ф.
Екологізація	Послідовне посилення екологічної орієнтації світової науки і господарської діяльності людини, спрямоване на збереження природи Землі і біосфери в цілому, на ефективне використання її природних ресурсів	Енциклопедія глобалізації
Екологізація	Цілеспрямований процес перетворення економіки, спрямований на зниження екодеструктивного впливу процесів виробництва й споживання товарів і послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту	Мельник Л.Г.
Екологізація	Процес вивчення механізмів перетворення господарської діяльності окремих суб'єктів екологізації з метою досягнення окремих соціально-екологічних завдань	Андрєєва Н. М.
Екологізація	Процес перетворення екологічних виробів та послуг у вигідні для національної економіки товари, за допомогою системи організаційних заходів та інноваційних процесів, реструктуризації сфери попиту, технологічної конверсії, раціоналізації природокористування, трансформації природоохоронної діяльності	Кравців В.С.
Екологізація виробництва	Сукупність усіх видів господарської діяльності, які забезпечують зниження негативного впливу виробництва й запобігання порушенням екологічної рівноваги в природному середовищі	Веклич О. О.
Екологізація науково-технологічного розвитку	Процес створення, освоєння й використання у виробництві науково-технічних, технологічних, адміністративно-правових і соціально-економічних нововведень, у результаті якого підвищується біосферосумісних як окремих технологічних систем і видів продукції, так й у цілому техніко-технологічного базису	Харічков С.К., Ніколаєв Ю. О.
Екологізація суспільного виробництва	Об'єктивний процес протидії глобальним екологічним проблемам в екологічній, економічній, соціальній та духовній сферах з метою забезпечення їх стабільного розвитку	Синякевич І.М.

На думку Рассаднікової С.І. [5], екологізація інвестиційної діяльності – це одночасно і процес трансформації економічних й економіко-екологічних відносин, зміни їхнього змісту, наповнення новим змістом й особливий вид цілеспрямованої діяльності, заходів і способів регулювання та забезпечення проросту природного капіталу, відтворення природно-ресурсного потенціалу і якості природного середовища.

Необхідно відмітити, що однією із найважливіших проблем у рамках сталого розвитку є недостатнє використання інструментів екологізації інвестиційної діяльності на практиці. Існуючі теоретико-методичні підходи до вибору інструментів екологізації інвестиційної діяльності не дозволяють повною мірою враховувати екологічні наслідки, не мотивують суб'єктів господарювання до екологоконструктивної діяльності, що призводить до недотримання норм і правил раціонального природокористування, а результати виявляються на суспільному рівні. Деякі уявлення про вплив окремих інструментів екологізації на природокористувачів представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Інструменти управління природоохоронною діяльністю [11]

Критерій	Інструменти			
	нормативи	торгівля правами	платежі та збори	податки
Забезпечення гарантій якості	+	+	+/-	-
Зниження шкідливих викидів на одиницю продукції	+	+	+	+
Зниження абсолютного значення шкідливих викидів	-	++	+	+
Мінімізація витрат на досягнення заданої якості природного середовища	-	++	+	+/-
Можливості розвитку виробництва	-	++	+	+
Необхідність у держуправлінні	++	+/-	+	+/-

Примітка: Вирішення конкретної проблеми: «-» - негативний вплив; «+» - позитивний вплив; «++» - великий позитивний вплив; «+/-» - неоднозначність впливу.

У результаті реалізації інвестиційної діяльності виникають різного роду екологічні й економічні наслідки та результати. Для оцінки ефективності інвестиційної діяльності необхідно використовувати систему показників, ключовим компонентом якої повинен бути вплив на навколишнє природне середовище.

Враховуючи вищезазначене, запропоновано класифікувати інструменти екологізації інвестиційної діяльності на примусові та заохочувальні (рис. 1).

Рис. 1. Інструменти екологізації інвестиційної діяльності

Базовими елементами системи економічного регулювання природокористування та природоохоронної діяльності є збори/платежі за забруднення навколишнього природного середовища, податкові важелі, штрафні санкції за порушення екологічного законодавства [12].

Основна ідея функціонування механізму екологічних зборів полягає в тому, щоб, з одного боку, стимулювати підприємства до зниження забруднення довкілля. З іншого – за рахунок коштів від зборів отримати додаткове джерело фінансування природоохоронної діяльності на державному, регіональному та місцевому рівнях. Останній фактор є надзвичайно важливим в умовах, коли бюджетні природоохоронні асигнування зведені до мінімуму.

Оскільки для кожного етапу інвестиційної діяльності (передінвестиційний, інвестиційний, експлуатаційний) характерні свої горизонти планування, цілі, вплив на природне середовище пропонується розглядати набір інструментів екологізації інвестиційної діяльності на кожному етапі її реалізації, що відображено у табл. 3.

Таблиця 3

Інструменти екологізації інвестиційної діяльності на етапах її реалізації			
ЕТАП	ІНСТРУМЕНТИ		
	Відсутність впливу на природне середовище	Вплив на середовище в межах лімітних значень	Понадлімітний вплив на природне середовище
Передінвестиційний (декларування намірів, організація фінансування, обґрунтування інвестицій, прийняття рішення про реалізацію)	X	Платежі (збори) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища	Штрафні санкції за порушення норм і правил раціонального природокористування
Інвестиційний (розроблення проекту, затвердження проекту, організація тендерів, будівництво)	Кредитні пільги	Платежі (збори) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища. Платежі за споживання природних ресурсів. Кредитні пільги. Субсидії	Штрафні санкції за порушення норм і правил раціонального природокористування. Платежі за споживання природних ресурсів
Експлуатаційний (виробництво, модернізація та реконструкція, ліквідація)	Пільги на екологічні збори та платежі Пільги на податок на прибуток	Платежі (збори) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища. Платежі за споживання природних ресурсів. Пільги на екологічні збори та платежі. Пільги на податок на прибуток	Штрафні санкції за порушення норм і правил раціонального природокористування. Платежі за споживання природних ресурсів

Таким чином, доцільне використання інструментів екологізації інвестиційної діяльності дозволить знизити деструктивний вплив на природне середовище, дасть змогу стимулювати суб'єктів інвестиційної діяльності до здійснення заходів щодо раціонального природокористування та забезпечити підвищення рівня фінансування програм і заходів щодо відтворення й охорони природних ресурсів.

Висновки. Таким чином, автором уточнено поняття екологізації інвестиційної діяльності, визначено основні інструменти екологізації залежно від впливу на природне середовище. Отримані результати дозволяють перейти до вирішення питання вибору найбільш екологічно ефективних інструментів екологізації на різних рівнях організації суспільства. В подальших дослідженнях необхідно окреслити основні обмежувальні фактори та оптимальні напрями спрямування дії кожного з інструментів, що сприятиме забезпеченню екологічної безпеки у майбутньому.

Література

1. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление : [монография] / Андреева Н.Н. – Одеса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
2. Инвестирование природоохранной деятельности / [под науч. ред. Б.М. Буркинського]. –К.: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. – 224 с.
3. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. / Данилишин Б.М., Шостак Л.Б. – К. : СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367 с.
4. Харичков С.К. Вопросы активизации экологоориентированных инвестиционных процессов Харичков С.К., Андреева Н.Н. // Инвестирование экономики Украины в условиях рынка : сб. научных работ. — Одеса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 1998. — С. 3-11.
5. Рассадникова С.И. Современная инвестиционная политика: предпосылки экологизации / Рассадникова С.И. / Ин-т проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины. – О., 2004. – 208 с.
6. С.І. Рассаднікова Концептуальний підхід до систематизації об'єктів інвестиційної привабливості сфери природокористування / С.І. Рассаднікова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №5. – С. 117-123.
7. Статистичний щорічник України за 2008 рік / [за ред. О.Г. Осауленко] / Держкомстат України – К. : Консультант, 2009. – 566 с.
8. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. / Гойко А.Ф. – К. : ВІРА-Р, 1999. – 319 с.
9. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. / Губський Б.В. – К. : Наук. думка, 1998. – 390 с.
10. Иванова М.Ю. Понятие инвестиционного климата и его влияние на эффективность инвестиционного воздействия партнеров. / Иванова М.Ю.– М. : Российская академия государственной службы при Президенте РФ, 1996. – 203 с.
11. Голуб А.А. Экономика природных ресурсов / А.А.Голуб, Струкова Е.Б – М. : Аспект Пресс, 1998. – 319 с.
12. Федчак О.М. Збори за забруднення довкілля як основне джерело фінансування природоохоронних заходів // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2007. – № 4. – С. 342-353. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuwm.rv.ua/methods/asp/v402ek.html>.

Надійшла 14.03.2010